

ci, iako je u njih zračnoj struji prekid samo u sredini usne šupljine, a zrak slobodno prolazi sa strane. Glasovi u kojima se zračnoj struji ne prekida tijekom zovu se neprekidni glasovi ili *trajnici*.

SAŽETAK

Zrinka Babić, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 801.4:808.62, izvorni znanstveni članak,
primljen 10. ožujka 1992, prihvaćen za tisak 19. ožujka 1992.

Croatian Sound Names

The author discusses different names for speech components and sounds in Croatian.

ODNOS OPĆEG I ZNANSTVENOG JEZIKA

Milica Mihaljević

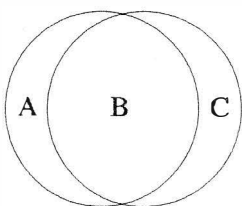
Odnos općeg i znanstvenog jezika često izaziva brojne nedoumice osobito među predmetnim stručnjacima i lingvistima koji smatraju da je ono što je obvezatno za neku znanost ili struku vrijedi i za opći jezik. Taj je problem vrlo aktualan pa je potrebno odrediti opći, znanstveni i stručni jezik i njihove međuodnose.

Razvojem znanosti i tehnologije, a samim tim i gospodarstva, raste značenje stručnog i znanstvenog jezika kao sredstava za brzo, precizno i ekonomično sporazumijevanje i prijenos obavijesti. Svaka znanost ili struka, a njihov broj sve više raste dok se postojeće struke razvijaju i diferenciraju, u određenoj mjeri ima i svoj jezik (npr. politički jezik, pravni jezik itd.). Stručni je jezik onaj koji se upotrebljava u određenoj struci i omogućuje točnije sporazumijevanje među stručnjacima. Znanstveni je jezik jezik određene znanosti (matematike, fizike, povijesti itd.) koji omogućuje precizno sporazumijevanje među znanstvenicima. Iz navedenih je definicija vidljivo da stručni i znanstveni jezik nisu istoznačnice, ali su blisko značnice, zamjenjive u mnogim kontekstima. U praksi je npr. teško razgraničiti medicinski stručni i znanstveni jezik, jer možemo pretpostaviti da se medicinski stručnjaci (liječnici praktičari) i znanstvenici služe istim ili gotovo istim jezikom. Stoga ću ovdje u daljnjoj raspravi rabiti samo naziv znanstveni jezik, kojim ću obuhvatiti i jezik znanosti i jezik struke. Znanstveni jezik, uz skice i simbole, jedno je od važnih oruđa inženjera, tehničara i znanstvenika. On je namijenjen izvršenju točno određene funkcije. Za takav jezik, kao i za ostala oruđa, vrijede zahtjevi za maksimalnom djelotvornošću i ekonomičnošću. Međutim, lingvistički gledano, takav se jezik ne može prihvatiti kao istinski poseban iako je obilježen posebnim rječnikom i normama o njegovu korištenju. On nije neovisan od općeg, prirodnog jezika, nego se koristi njegovim leksičkim i gramatičkim sredstvima. Opći je jezik temelj svakog znanstvenog jezika. Stoga da bi se odredio znanstveni jezik, potrebno ga je razgraničiti od općega jezika.

To je osobito važno jer u današnje vrijeme na jezičnom području priličnu nape-
tost izaziva nerazumijevanje odnosa između općega i znanstvenoga jezika. Posebno
se to očituje u onom dijelu u kojem je znanstveni jezik reguliran zakonski, na po-
dručju kratica, mjera i sl.¹ Neki znanstvenici smatraju da je znanstveni jezik najviši
domet jezika uopće i da spoznaje do kojih on dođe i jezični izrazi za te spoznaje
moraju biti prihvaćeni i u općem jeziku.² Takvi stručnjaci zapravo i ne razlikuju
opći jezik od znanstvenoga, nego misle da je jezik u sebi cjelovit, jedan, i da je
znanstveni jezik njegov vrh.

Postoji rječnik koji upotrebljavaju pripadnici jedne jezične zajednice bez obzira
na stupanj izobrazbe, zanimanje i sl. Taj rječnik smatramo općim i zajedničkim
svim pripadnicima jezične zajednice. On pripada općem jeziku i trebao bi biti obu-
hvaćen općim rječnikom. Osim općeg rječnika, postoje čitavi sustavi naziva u poje-
dinim znanstvenim i tehničkim strukama, ljudskim djelatnostima, zanimanjima itd.
Ti se nazivi skupljaju i obrađuju u terminološkim rječnicima. Moglo bi se pomisliti
kako su znanstveni jezik (ili bar njihov leksik – nazivlje) strogo odijeljeni od opće-
ga. Ipak jasno je da to tako nije. Znanstveni se jezik ostvaruje u znanstvenim tek-
stovima koji, osim znanstvenoga imaju uvijek i elemente općeg jezika. Znanstveni i
opći jezik postali su u istoj jezičnoj zajednici, služe njoj, a ona se njima služi. Oni
se toliko međusobno uvjetuju i prožimaju da se stroga granica među njima ne može
povući. Rječnik općeg jezika povećava se preuzimanjem riječi iz znanstvenoga jezi-
ka, a znanstveni se jezik stalno služi rječnikom općeg jezika. Iz nekih se struka,
zbog njihove aktualnosti i prisutnosti u općem životu, posebno mnogo naziva preu-
zima u opći jezik, npr. medicina, šport, informatika.

Da bih problem međuodnosa općeg i znanstvenog jezika osvijetlila, poslužit ću
se ovdje poznatim grafičkim prikazom pomoću Vennova dijagrama. Opći i znan-
stveni jezik možemo prikazati kao dva kruga koja se sijeku.

Slovom A označen je opći jezik, slovom C znanstveni jezik, a slovom B zajednički presjek, tj. ono što pripada i općem i znanstvenom jeziku. Istim bismo dijagramom mo-
gli prikazati i odnos između općeg rječnika i znanstvenog nazivlja. Ta podjela, naravno nije tako stroga ni jasna kao što izlazi iz grafičkog prikaza jer se riječi iz općeg jezika posuđuju u znanstveni (npr. nazivi biljaka i životinja), ter-
minologiziraju, tj. dobivaju strogo određeno, precizno zna-
čenje, a da pri tome ne prestaju biti riječi općeg jezika. S druge strane, nazivi raz-
vojem znanosti i primjenom znanstvenih otkrića ulaze u rječnik obrazovanih laika,
ali i dalje ostaju nazivi (npr. *kompjutor/računalo, satelit* itd.).

¹ Nadnevak za 1. travnja zakonski se mora pisati na jedan od ova tri načina:

a) 19730401

b) 1973-04-01

c) 1973 04 01. To može biti zakonska obveza za poslovni jezik (bankovni, administrativni), ali ne obvezuje opći književni jezik. Usp. Babić, Kandela, *Vjesnik* 30. I. 1992, 9.

² Zakonski je nametnut naziv *kandela* umjesto hrvatskoga *svijeća* u značenju »jedinica svjetlosne jakosti«. U vlasti je međunarodnih stručnih tijela kao što je Opća konferencija za mjere i utege da odredi što određeni pojam jest, ali ne i koji je njegov hrvatski naziv. Pri određivanju hrvatskoga naziva treba voditi računa o hrvatskome jeziku, a u hrvatskome engleskom nazivu *candle* odgovara *svijeća*, a ne *kandela*. Dakle, ovdje bi opći jezik trebao utjecati na ispravan odabir znanstvenoga naziva, a ne loše odabrani naziv na opći jezik.

Možemo govoriti i o više ili manje terminologiziranim riječima. Ponekad je u kontekstu znanstvenoga teksta teško utvrditi da li je pojedina riječ naziv ili je upotrijebljena, manje precizno, kao riječ općeg jezika. Nije moguće postaviti jasne granice između »čistih« naziva, riječi koje se upotrebljavaju kao nazivi i kao riječi općeg jezika te riječi koje su ograničene samo na opći jezik. Navest ću primjer iz pravnog nazivlja. Riječ *predati* na prvi pogled djeluje kao riječ ograničena na opći jezik. Međutim, u pravu se predavanje podneska naziva vrlo različito. *Predati* se koristi za molbu i prijedlog, dok se zahtjev *podnosi*, a žalba ili prigovor *ulaže*. Riječ općeg jezika može služiti u nekoj struci kao strogo određen, precizan i nedvosmišlen stručni naziv (npr. *knjiga* u knjižničarstvu uvezana je publikacija koja ima više od 20 stranica, publikacija mekog uveza koja ima manje od 20 stranica zove se *brošura*).

Usavršavanjem i izgrađivanjem nazivlja svaka riječ može postati naziv kao što se i svaki naziv u određenim prilikama može upotrijebiti kao riječ. Zbog međuovisnosti općega i znanstvenoga jezika, terminologizacija riječi općega jezika može utjecati i na promjenu njezina značenja ili upotrebe i u samom općem jeziku.

Upotreba nekog naziva koji se odnosi na određenu znanost ili struku u općem književnom jeziku, naravno, nije pitanje nazivlja te znanosti ili struke. Nešto može biti propisano za znanstveni jezik, ali to ne mora biti obvezatno za opći književni jezik. Za to ću navesti nekoliko primjera:

1. U geometriji su značenja naziva *dužina* i *duljina* razjednačena. *Dužina* je dio pravca omeđen sa dvije točke, odnosno pravolinijska spojnica dviju točaka. *Duljina* ima dva značenja: 1. duljina neke dužine njezina je veličina izražena brojem mjernih jedinica sadržanih u njoj. 2. duljina lika krivulje duljina je one dužine, na koju se može izravnati taj luk. Ta razlika obvezatna je za geometriju, ali nije obvezatna za opći književni jezik. U geometriji je ta razlika postala zbog terminoloških potreba. Učinjena je svjesno i samovoljno (moglo je biti i obratno: »dužina neke duljine«), značenja se ne mogu unaprijed odrediti nego treba naučiti definiciju i ona vrijedi samo za tu struku.³

2. U terminologiji se često razgraničuju značenja istoznačne domaće i strane riječi, npr. *bibliotekar* i *knjižničar*⁴, *povijest* i *historija*⁵. Takvo razgraničenje nije za opći jezik obvezatno.

3. *Obala* u znanstvenom jeziku označuje »crtu koja dijeli kopno od vode ili pojasa plime i oseke«. Takvo sužavanje značenja riječi *obala* za opći jezik nije prihvatljivo jer možemo reći *kuća na obali*. *Obala* je prvo bila riječ općega jezika, zatim je terminologizirana, njezino je značenje postupkom specijalizacije suženo i postala je znanstveni zemljopisni naziv. Time se općejezično značenje riječi *obala* nije promijenilo.

4. Za znanstvenika sunce je zvijezda. Kad bismo tako odredili sunce u općem jeziku, rečenica (1) *Ne vide se zvijezde zbog Sunca*, bila bi nemoguća, dok bi rečenica (2) *Ova zvijezda je Sunce*⁶ bila prihvatljiva. U općem je jeziku prva rečenica sasvim prihvatljiva, dok je druga neobična premda je znanstveno ispravna.

³ Usp. Babić, 1990, 46.

⁴ U prijedlogu novoga knjižničarskog nazivlja *bibliotekaru* odgovara *knjižničar*, a *knjižničaru pomoćni knjižničar*.

⁵ Usp. Anić, 1991, 882.

⁶ Usp. Bějoint, 1988, 354–368.

5. Za znanstvenika je *horizont* zamišljena crta na kojoj se spajaju nebo i zemlja. To u općem jeziku nije tako, jer je moguća rečenica: *Njegov se lik ocrtavao na horizontu*.

6. U zemljopisnom znanstvenom nazivlju *brdo* je naziv za uzvisinu koja se prostire od 200 do 500 metara apsolutne visine, a ističe se prostornom veličinom i kompaktnošću, živom energijom reljefa i vrhovima.

Brijeg je naziv za uzvisinu također od 200 do 500 metara apsolutne visine. Usamljeniji je i mirnijeg reljefa, uglavnom s jednim vrhom. Dakle, svaki brijeg je i brdo, ali svako brdo ne mora biti brijeg⁷. Ta razlika nije obvezatna za opći jezik, u kojem mi ne moramo znati visinu neke uzvisine da bismo govorili o *šetnji ili penjanju na brdo/brijeg*.

7. Za hrvatski je dinar prihvaćena kratica HRD. Ta se kratica upotrebljava u valutnim listama, bankovnim formularima itd. U općem se jeziku kratica ne bi smjela upotrebljavati. Rečenica *Kradljivac je ukrao 10 000 HRD* zvuči smiješno. Iz navedenih primjera možemo zaključiti da ista riječ ne mora imati isto značenje u općem i znanstvenom jeziku i da znanstvene spoznaje i definicije ne moraju ograničavati govornika općeg jezika.

Ipak kada se nešto upotrijebi u znanstvenom jeziku to može utjecati i na opći jezik pa se može očekivati da će usvojeni znanstveni naziv utjecati i na primjenu u općejezičnim tekstovima u kojima će se o nekoj pojavi govoriti ili da će barem utjecati na čestotu uporabe u općem jeziku. Potkrijepit ću tu tvrdnju jednim primjerom iz medicinskog nazivlja: uporaba riječi *porod* u bilo kojem značenju u općem književnom jeziku nije pitanje medicinskog nazivlja. Ipak, ako se prihvati *porođaj (partus)* u medicini, onda se očekuje da će se taj naziv i u svim drugim nemedicinskim tekstovima, kad je potreban medicinski naziv, upotrebljavati umjesto *poroda*⁸. Prodor elemenata stručnog jezika u svakodnevni, opći jezik uvjetovan je često utjecajem sredstava javnog priopćavanja: radija, televizije, novina, npr. *Vjesnikova škola kompjutera, Poletova škola programiranja, Kompjutor u kući /Večernji list/*. Preko sredstava javnog priopćavanja svaki se čovjek upoznaje s novim znanstvenim i tehničkim otkrićima, političkim, gospodarstvenim i športskim događajima, razvojem medicine itd. Također je značajan i utjecaj znanstveno-popularne literature, koja obavješćuje nestručnjake o razvoju pojedinih znanstvenih i tehničkih struka, te specijaliziranih časopisa namijenjenih širem čitateljstvu (npr. *Trend, Mala računala* itd.). Utjecaj je znanstvenog jezika na opći jezik sve veći. Nazivi su se oduvijek preuzimali u opći jezik. Međutim, nikad taj utjecaj nije bio tako jak kao danas. Znanost i tehnika preko potrošnje djeluju na opći jezik. Utjecaj je najočitiiji ondje gdje znanost i tehnika utječu na proizvodnju, a preko nje na svakodnevni život. Zbog toga se elementi znanstvenog jezika u općem jeziku mogu povezati s tehničkim razvojem i kulturom govorne zajednice. Znanstveni jezik ne služi samo sporazumijevanju znanstvenika i stručnjaka. U reklamama za brojne kozmetičke proizvode, zubne paste, šampone itd. pojavljuju se nazivi. Oni se ne upotrebljavaju da bi pružili stvarnu obavijest o proizvodu, nego da bi pobudili želju za kupnjom i povjerenje u znanstvenu ispitanošću⁹.

⁷ Usp. Kalmeta, 31, 14-18.

⁸ Usp. Loknar, 1974, 54-55.

⁹ Npr. *alantoin* u reklami za zubnu pastu *Plident*.

Na kraju treba spomenuti i upotrebu elemenata znanstvenog jezika u književnosti kao sredstva za stvaranje atmosfere, karakterizaciju likova, oživljavanje opisa itd. Možemo zaključiti da znanstveni jezik nije samostalni jezični sustav suprotstavljen općem jeziku. On se razvio iz općeg jezika da bi zadovoljio posebnu funkciju. Znanstveni i opći jezik (kao i umjetnički jezik) različiti su funkcionalni stilovi, razgraničeni prema jezičnim funkcijama. Opći je jezik jezik koji u istoj mjeri pripada svim govornicima govorne zajednice, a njegov pisani ili govorni oblik služi za svakodnevno sporazumijevanje u privatnom i poslovnom životu¹⁰. Opći jezik pruža rječničku osnovu i gramatički okvir za znanstveni jezik. Znanstveni jezik stalno izabire iz rječničkoga blaga, tvorbenih mogućnosti i sintakse općega jezika, i to da bi mogao što uspješnije, ekonomičnije i preciznije služiti određenoj svrsi. To znači da stručni jezik ne može postojati bez općeg jezika, jer je on njegova nadgradnja. Znanstveni i opći jezik ne nalaze se u opreci, nego se razlikuju samo u stupnju opće razumljivosti, preciznosti, zgusnutosti obavijesti i ekonomiji izraza kao i u broju svojih korisnika (govornika).

Zbog toga je pogrešno znanstveni jezik i nazivlje, njihov središnji i najvažniji dio, promatrati kao nešto što ne podliježe općim jezičnim zakonitostima, nešto čemu nije potrebno posvetiti brigu i pažnju koju posvećujemo općem jeziku. S druge strane, pogrešno je i znanstveni jezik smatrati nadređenim općem – znanstveni jezik ne može nasilno mijenjati opći.

Literatura:

1. Anić, V. 1991. *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber.
2. Babić, S. 1990. *Hrvatska jezikoslovna čitanka*, Globus.
3. Béjoint, H. 1988. Scientific and Technical Words in General Dictionaries, *International Journal of Lexicography*, vol. 1, no. 4.
4. Fluck, H. R. 1980. *Fachsprachen*, Francke Verlag, München.
5. Kalmeta, R. 1983. Nazivi *brdo* i *brijeg* u hipsometrijskom sustavu nazivlja za uzvisine, *Jezik* 31, 14–18.
6. Loknar, V. 1974. O nekim medicinskim i graničnim nazivima, *Jezik* 22, 51–58.
7. Möhn, D. Pelka, R. 1984. *Fachsprachen*, Niemeyer Verlag, Tübingen.

SAŽETAK

Milica Mihaljević, Zavod za hrvatski jezik HFI, Zagreb
UDK 800.853, izvorni znanstveni članak,
primljen 4. ožujka 1992, prihvaćen za tisak 19. ožujka 1992.

Scientific and General Language

The author considers the scientific and the general language as two different functional styles which partly overlap and influence each other.

¹⁰ Usp. Möhn, Pelka, 1984.